

Jultro.

Karl August Andersson, f.d. hemmansägare, numera sedan en kort tid rentier, ty han har försålt sin ägandes gård, Solberga, St.Johannes, Norrköping, till sonen Ernst Andersson, men bor kvar i Solberga. Född av bondesläkt i Ö.Ny socken Vikbolandet och där hemmansägare i yngre år, födelseår 1846, fadern bonde.

Andersson berättade från Ö.Ny och Vikbolandet i övrigt: Djuren kunde tala julnatten, och de döda hade julotta mitt i julnatten.

Trollkunnig kusk.

Kuskar kunde få hästar att stanna utan synbar orsak. Nuvarande direktör Erikssons far, länsman Eriksson, som också bodde på Vikbolandet, hade en kusk, som en gång, då de, kusken och länsman, varit åt Söderköping, tagit sig för mycket till bästa av starkvaror. Komna till Fristads gästgivaregård så ville kusken hålla still och gå in och ta en halv öl. Det förbjöd länsman, men kusken gick in ändå och drack öl. Länsman körde då själv och tänkte väl åka ifrån kusken, men hästarna gick bara nedför en backe vid Fristad, och där stod länsman med sitt åke, då kusken kom. Det gick ej att köra längre. "Då ä bra nu", sa då länsman, "sätt sej upp och kör", och bara kusken tog i tömmarna, gick hästarna.

O. Ny, or
Björkinds
1878 1926

G. A. Johansson,
1926.
Baras Philang-autentisk
född 1846 i ÖM
Vidboland

Varför Hedersby istället fick heta
Skamby.

Vid Skamby, en gård som förr hetat Hedersby, skall en julafton två dalkullor blivit nekade husrum och frös ihjäl i snö och kyla julnatten. Stället fick då namnet Skamby.

(I föregående varianter av sägnen, som nedskrivaren av detta hört och nedskrivet, är det en dalkulla, som antingen hade med sig ett barn eller fick ett julnatten, men i alla varianter nekas dalkullan husrum och fryser ihjäl, och ställets namn ändras från Hedersby till Skamby.)

Andersson hade själv sett dalkullor gå i bygden och sälja sina varor. De bar stora skräppor (?) på ryggen, vari de förvarade sitt handelslager och t.o.m. ^{bar} ~~förvarade~~ sina barn i.

Tröskning m.m.

Anderssens far, som ägde och brukade Magestad i Ö.Ny, liksom en tid, sedermera sonen nu, Solberga ägare till helt nyligen, Karl August, nu en rik gammal man. Denne, Anderssens far, hade hälften av jorden i träde. Fåren betade på trädet. En kortare tid släpptes även svinen dit. Säden tröskades med slaga. Tidigt på vinternornarna gick man upp och slagtröska, och säden kastades sedan med kastskovel på logen, då vinden blåste agnarna från det tyngre kornet utav de olika sädesslagen. (Detta var i förra århundradets första hälft.)

Att en brännvinsputell lades i botten på sädesgolvet antingen på hösten vid inbärgningen eller smusslades dit i smyg vid trösken, visste Andersson väl om. Det var "staggubben". (Stan är understa sädeslagret i loggolvet. Axen är där vända uppåt istället för i övriga lager av neker eller kärvar

Skriv endast på denna sida!

axen är vända nedåt.) (Loggolvet eller sädesgolvet är en loges olika rum eller avdelningar för sädeskärvarnas förvaring.)

Östergötland
Björkekind lfd.
Ö. Ny Söu
Upptecken år 1926

1519 Uppd. Johansson, F. A.
grovarellare
S. L. Persg. 5 Norrköping
Ber. F. d. Hammannägare
Karl Aug. Andersson
Född 1846 i Ö. Ny, Vikbo-
landet.

Näckpolskan.

Andersson hade hört omtalas spelmannen Fors i Rönö socken på Vikbolandet, en berömd spelman. På tal om spelmän så omtalade Andersson, att det spelades näckpolskan på ett ställe. En spjuver hade bundit snören i stolarna där inne i stugan. Det var halvmörkt på kvällen, och spjuvern började rycka i snörena, och stolarna att röra sig. De dansande blev förskräckta och sprang ut.

Den, som ville lära sig att spela näckpolskan, skulle tre torsdagsnätter å rad gå ned till ett vattendrag, där näcken fanns. Och tredje natten kom näcken och lärde hur näckpolskan skulle spelas. Som ersättning skulle man ge honom en svart katt. Då brukade näcken tacka, men var det klokt, att då ha handskar på handen, ty eljest kunde fingrarna följa med, då näcken tackade. Hade man handskar, så följde de bara med.

Andersson påstod, att orden till näckpolskan
Skriv endast på denna sida!

1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

82

lyda så här:

Söte fan, ta mej inte än, än, än
Jag tar dej, ja tar dej.
Ja tar dej.

Men det gick bra att dansa efter näckpolskan enligt Andersson.

Skriv endast på denna sida!

Gengångare.

Andersson hade känt en landstingsman, en stadig karl, som Andersson uttryckte sig, som i förtroende för Andersson omtalat, att han såg sin avlidne far komma med ljus i handen och gå över gården in i huset upp till sitt rum i livstiden och där banka på dörren och vilja bli insläppt.

Silverfigurer. - Silveråder.

Vid Man är tolv silverfigurer i kroppsstorlek nedgrävda. Det är de tolv apostlarna. (Känd sägen i Mantrakten. Man är en gård och Göta kanals östra ändpunkt.)

Marnetsbergs stora byggning är byggd på en silverådra. Berget under byggningen är rent silver. (Marnetsberg är en gård vid Bråviken i Östra Husby socken.)

Äg
Björkekind ud
O. (M) En
upptäckt 1926

1519

Uppr. av Johanson, E. H.
Ber. av Andersson, Karl Aug.
Född 1846; Ö. M. Vikstrand

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

85

Ängen, som slogs av smådjävlar.

Vid Svensksund (gård nära Bråviken) var en äng, som slogs av smådjävlar. En dräng skulle slå ängen men låg bara och sov. Aftonvardsdags kom drängens matmor med aftonvard till drängen, och då hon gick, så bad drängen henne inte titta sig om. Hon gjorde emellertid så, och ängen var full av smådjävlar, som slog gräset med fart. Men en liten bit var kvar, då matmodern tittade sig om, och denna lilla bit blev oslagen. Och på den växer nu aspar. (Denna sägen i olika varianter och lokalisering har jag hört omtalas av flera stycken personer. En del påstå, att bonden nu ej längre vågade ha drängen i sin tjänst.) (Se Saga och Sägen i Bråbygden, där samma sägen är antecknad av Nordin.)

Klok gubbe.

Då Andersson ägde och brukade Magestad i Ö.Ny före sitt övertagande av Solberga efter en broder, som avled, så hade han en gång hos sig en klok gubbe, som skulle skära (kastlera) en tjur hos honom. Sedan gubben skurit tjuren, ett ungdjur förstås, så märkte han på tjurens könsdelar under buken kors med kniven och pladdrade något och liksom med fingrarna satte dit på tjuren, det han pladdrade.

Klok gubbe.

Anderisson i Solberga berättade vidare, att en präst för sina läs barn omtalat, att i hans ladugård var otur med djuren. En klok gubbe erbjöd sig ställa allt till rätta och fick lov att försöka. Prästen lade sig på lur uppe i höskullen och hörde den kloke gubben tre gånger säga högt: "Är det någon inne här i ladugården? Han skall få de sjukdomar, som djuren ha." Prästen låg kvar och märkte ej alls något obehag då eller senare av detta.

Taka käring - en häxa.

Taka käring, en häxa, är en känd sägenfigur på Vikbolandet. Omnämnde Andersson i Solberga, som är född 1846 i Ö.Ny, kände väl till sägenkretsen om henne, och berättade, att då hon ville ha torkväder gick hon med en kniv och hötte och skar i luften. Molnen skingrades då, och det blev torkväder.

Min far, Frans Gustaf Johansson, ehuru från ^{1/4}Bankelinds socken i Östergötland, kände till denna häxa, huru hon tog in vargar i sin stuga vid ett vargskall, och elden, då hon till sist brändes, inte ~~XX~~ tog henne, förrän luvan petats av henne, och en orm, som låg på huvudet, fallit i elden. (Se Saga och Sagen i Bråbygden om häxor sid. 151.)

Begravningsseder.

Vilhelm Möller, skomakare, Väggatan 12, Marie-
lundskvarteret, Norrköping, född i Ingatorps socken i Jönköpings
län 1845, vid tjugo års ålder flyttat till V.Husby, Östergötland
och i femtio år varit bosatt i Norrköping och dess närhet, be-
rättade:

I Ingatorps socken i Möllers barndom tala- Troll.
des om troll.

Vid begravingar slogs de bockar ikull, som
kistan stod på, då liket fördes från den dödes hem. Och Möller
hade även hört, att det förekommit, att en eldbrand bars efter
kistan, tills den slocknade, då liket fördes till kyrkogården.

1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

90

Skydd för påskkäringar och troll.

Vid påsken och dymmelonsdag ritades kors på
ladugårdsdörrarna för att mota påskkäringarna.

Då ett barn föddes, lades stål på tröskeln
till det rum eller hus, som barnet föddes i.

Påskkäringar.

Nyfött barn.

Klok gubbe botar tandvärk.

Möller själv omtalade vidare, att i hans hembygd, Ingatorps socken, fanns kloka gubbar. En sådan läste bort tandvärk på Möller som ung. Möller fick sätta sig på spiselhällen hos gubben, som tog några pinnar ur en kvast, och med dem for omkring Möllers huvud och pladdrade något, som Möller nu ej mindes eller då förstod. Tandvärken släppte verkligen men kom igen, då Möller blivit Norrköpingsbo, och då lät han utdraga tanden.

Förebud.

Reinhold Andersson, grovarbetare, f.d. lant-
arbetare, född i Lida, St.Johannes 1872 i Norrköpingstrakten, men
uppvuxen i Björksätter, prästgårdsjorden i St.Johannes, som fa-
dern arrenderade (prästbostaden är i Norrköping) berättade vid
ett tillfälligt samtal med undertecknad, som varit exerciskamrat med
med Reinhold Andersson, nu 1926 bosatt i Norrköping:

att hans föräldrar i regel icke såg eller hör-
de förebud, som t.ex. det tar i låset eller stampar av sig på
trappan, men en gång var Reinholds far på besök hos en granne,
Gustafsson, boende någon fjärdningsväg avlägset, och fadern kom
icke hem i vanlig tid på kvällen. Modern eller hustrun hörde då
det knacka på dörren, och då ingen fanns, då hon såg efter, trod-
de hon, att en olycka hänt hennes man, Reinholds far. Ett par
av pojkarna, Reinhold och en bror till honom, ~~XXX~~ skickade nu

Skriv endast på denna sida!

modern att gå och se efter, hur det var. Ingen olycka hade emellertid skett, utan Gustafsson och Andersson i Björksätter, som båda voro religiöst sinnade, satt, då pojkarna kom till Gustafssons, inbegripna i ett intressant religiöst samtal. (Anderssons medvetna eller omedvetna tanke, att han icke borde göra sin hustru orolig utan gå hem i vanlig tid på kvällen, var det tydligen här, som hustrun förnam som en knackning på dörren. Det var mot vanan hos Andersson att sitta uppe till midnattstid och prata, fast det skedde då.)

Reinhold Andersson hade en bror, som brukade vissla, då han om nätterna kom hemåkande från Norrköping. Visslingen var en signal, att han kom hem och ville ha hjälp med avlastningen av det, som var på åket. Det hände, har Reinholds mor berättat för Reinhold, att en sådan vissling kunde höras en kort stund före den tid, då den verkliga visslingen och verkligen pojken kom hem.

Reinhold var själv då borta och tjänade, ty de var många syskon i hemmet, men om sig själv hade Reinhold icke hört omtalas förebud.

Fru Eda Johansson, född i Ödeshögs socken, V.Östergötland, Nya Rådstugatan 29, Norrköping har också hört omtalas förebud, och föreställningen är mycket allmän, mest bland äldre personer.

Landskap: Östergötland *Upptecknat av:* Johansson, G. A. Grovarb.
Härad: *Adress:* St. Persgatan 5, Norrköping
Socken: *Berättat av* Ringqvist, Trädgårdsmäst.
Uppteckningsår: 1926 *Född år* i Sjövik, St. Johannes, Norrköp.

Uppteckningen rör Exercis.

Trädgårdsmästare Ringqvist, Sjövik vid Ensjön, St. Johannes, Norrköping har berättat från det då han exerce-
rade beväring på 1890-talet vid Malmslätt,, Östergötland. Det
kompani, som Ringqvist tillhörde, fördes av en kapten i General-
staben, Silverstolpe. Denne kapten var mycket omtyckt, rent av
älskad av pojkarna, och då de på övriga kompanier med glädje
räknade, att tiden led mot mötets slut, så räknade pojkarna på
Silverstolpes kompani detta med sorg. Vid uttryckningen, då mö-
tet slöts, grät pojkarna, och Silverstolpe själv var rörd.

Dörr i berget.

Möllers hushållerska omtalade, att hennes far som barn var ute och lekte med andra barn på en slät plan vid ett berg, och en vacker ek växte på denna plan. Så sprang de andra barnen ifrån honom, och han tyckte sig höra en dörr slås upp i berget. "Då tar mej!", skrek då pojken te och hoppade över gärdesgården. Aldrig hade han hoppat så raskt över en gärdesgård som då, sade han, då han omtalade detta.

Skydd för kreaturen mot trolltyg.

Möllers hushållerska var född i Bråthagen i Gårdeby socken, som gränsar till V.Husby, Östergötland, och emellan 60 och 70 år, samt omtalade, att då kreatur släpptes vall på våren, så lades något eggjärn, t.ex. en yxa, på ladugårds-tröskeln för kreaturen att gå över, och likaså lades något i stålväg, eggat föremål, i lehålet eller grinden till hagen, åt kreaturen där att gå över.

1519

Åskan och trollen.

Åskan har slagit ihjäl trollen, påstod Möllers hushållerska, och kristendomen har gjort sitt till att utrota trolltyg. (Denna föreställning är vida utbredd och omfattad av många gamla.)

ACC. NR. 1519

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

98

Landskap: Upptecknat av: Johansson, G. A. Grovarb.
Härad: Adress: St. Persgatan 5, Norrköping
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör Lasse i Skälf.

Gustav Andersson, arbetare i Holmens bruk, Norrköping, f.d. lantarbetare och tjänstedräng i Östergötland på olika platser, född 1858 i Skälf, Borgs socken i Norrköpings närhet. Andersson kände väl till de många historierna om den starke mannen, Lasse i Skälf, och omtalade, att Lasse slogs en gång med en sladd som vapen mot Malkums smeder i Norrköping. Detta slagsmål, då Lasse tog sladden till försvarsvapen, skall ha skett vid Västra tull. Men mitt på gamla torget skall Lasse en gång ha tagit en bakvagn (? otydl. skriv.) och genom en surrande rörelse med bakvagnen fredat sig för sina angripare. (Lasse i Skälfs existens i tiden är oomtvistlig, hans styrka likaså, men mycket är dock diktat och tillagt ifråga om de verkliga kraftprof denne jättestarke man utförde. Kraftprovets lokalisering är i olika sägner också något olika, men stark var denne Lasse, som levde ännu

Skriv endast på denna sida!

i mitten på 1800-talet. Se för övrigt Saga och sägen i Bråbygden av A.Nordin!)

Andersson, nu boende på Wilbergen söder om Norrköping i en lägenhet, Auroraberg, om jag är riktigt underrättad, vilken han äger, kände också till historien om Lasse i Skälf, då han lyfte hästen upp på höskullen, för att hästen skulle få se, att höt var slut, och att det därför var nödvändigt, för honom (hästen) att äta halm. (Se Saga och Sägen!)

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Cejсар.

En annan väster om Norrköping boende sagofigur, samtida med Lasse i Skälf är en man, som kallas Cejsar. Om denne Cejsar visste Andersson berätta, att han var tillstädes vid Brinks gästgivaregård (närmaste gästgivaregård väster om Norrköping på den tiden). En resande kom, hade brått, och hästar var icke ögonblickligen till hands, men Cejsar ställde sig i gavlen till den gigg, som den resande åkte i, och sprang från Brink till Norrköpings gästgivaregård, dragande giggen med den resande i. Vid västertull ville den resande hoppa av, men Cejsar sa då: "Fullt skjuts^{håll}skall (? otydl. skriv.) och full skjutslega", och det blev så. (Denna historia är omtalad av flera, men många betvivla den historiska verkligheten. Avståndet Brink - Norrköping är en 12 å 15 kilometer.)

Jultro och julseder.

Andersson hade som tjänstedräng hört de vanliga historierna om att djuren kunde tala julnatten. De döda firade julotta då också, samt att julafton det talades om för djuren, att det var jul. Andersson påstod, att julafton djuren gavs att äta dyvelsträck, men sade, att han möjligen förväxlat tid, och det var någon annan dag.

/ / Avlöningsförhållanden.

Angående avlöningsförhållanden förr i Norrköpings industri omtalade Gustav Andersson, att då han 1888 började som arbetare på bruket Holmen, han då hade kr.9.20 om vintern och 10.60 om sommaren, allt per vecka. Andersson tillhörde utearbetarna där.

/